

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕОЛОГІЗМІВ СФЕРИ МЕДИЦИНИ ТА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

У статті аналізуються морфологічна структура та особливості семантики неологізмів німецької мови початку цього століття, які вже зареєстровані у лексикографічних джерелах і функціонують у мовленні. Окремі неологізми співставляються з їхніми еквівалентами в англійській мові.

Ключові слова: еквівалент, морфологічна структура, неологізм.

Янков А.В. Структурно-семантические особенности неологизмов сферы медицины и охраны здоровья в немецком языке (начало XXI века). В статье анализируются морфологическая структура и особенности семантики неологизмов немецкого языка начала столетия, которые уже зарегистрированы в лексикографических источниках и функционируют в речи. Отдельные неологизмы сопоставляются с их эквивалентами в английском языке.

Ключевые слова: эквивалент, морфологическая структура, неологизм.

Yankov A. V. Neologisms of medicine and healthcare: structural and semantic peculiarities. The article deals with the analysis of morphological structure and semantic peculiarities of new words in the German language used in medicine and health protection activities. A few of the new words in the German language are compared with their English equivalents.

Key words: equivalent, morphological structure, neologism.

Попри той факт, що нова лексика в німецькій мові знаходиться завжди під пильним оком мовознавців-германістів потреба її лінгвістичного аналізу в певний період в площині синхронії виникає постійно. Це, як відомо, пояснюється як чисто лінгвальними, так і позамовними чинниками, оскільки у мові віддзеркалюється не тільки буття і світогляд носіїв конкретної мови, але і розмаїті аспекти всесвіту.

Перманентний розвиток медицини та охорони здоров'я, систематичне вдосконалення методів лікування неодмінно супроводжується виникненням нових слів чи переосмисленням традиційно існуючих номінацій в названих сферах людської діяльності.

Метою статті є дослідження морфологічної структури та семантичних особливостей порівняно невеликої кількості (всього 170 слів та стійких словосполучень) неологізмів за відносно недовготривалий період часу (майже 10 років цього століття). Базою дослідження та лексикографічним джерелом відбору нових слів сфери медицини і охорони здоров'я слугував словник *Deutsches Neologismenwörterbuch. Neue Wörter und Wortbedeutungen in der Gegenwartssprache* [Deutsches Neologismenwörterbuch]. Оказіональні новоутворення, які існують тільки у мовленні і не пройшли мовної адаптації, у даній статті не розглядаються.

Неологізмами вважаються нові мовні одиниці, які виникли в процесі розвитку та діяльності людства для номінації нових явищ, понять, ввійшли у мову, зареєстровані та розтлумачені у авторитетних лексикографічних джерелах. Окрім того, такі слова та стійкі словосполучення виявляють відмінні ознаки як у своїй формі, так і в змісті.

Розглядаючи морфологічну структуру неологізмів, ми враховували насамперед традиційні мовні закономірності утворення нових слів у німецькій мові такими словотворчими засобами, як афіксація, словоскладання, запозичення, скорочення.

Способом префіксації за моделлю *префікс + Subst = Subst* утворені неологізми *Anti-Aging, Biobank, Paramyxovirus, Uniarzt, Unikliniarzt*. До так званих англіцизмів, тобто запозичених з англійської мови слів, які майже повністю зберігають властиву їм форму, ще не мають німецькомовного еквівалента [Кирилюк 2010, с. 55] і мало адаптуються в німецькій мові, належить, на наш погляд, слово *Anti-Aging*. Це слово служить для позначення різноманітних медично-косметичних заходів та засобів, спрямованих проти природного процесу старіння людини та її організму. Подаємо вживання цього слова у контексті: *Sie passen zu den blutigen Opfern, die Städtebewohner an sich selbst vollstrecken: Hungerfasten, Fettabsaugen, Anti-Aging, Soft-Lifting.* (Die Zeit vom 28.08.2003). Як бачимо, єдиним свідченням адаптації цього слова до системи німецької мови є лише його написання з великої літери.

Принагідно зауважимо, що до англіцизмів відноситься і неологізм *Biobank*, яким позначають так звану *біотеку*, тобто спеціальний підбір зразків тканини тіла людини з метою ідентифікації особи, встановлення діагнозу захворювання і т.п. Саме таке визначення витікає із контексту: *Biobanken oder auch Biotheken, eine von den Franzosen bevorzugte Bezeichnung, stellen Sammlungen zur*

Speicherung von Substanzen des menschlichen Körpers dar. (Die Welt vom 02.07.2002). Щоправда, у цьому англіцизмі чіткіше проявляється мовна адаптація (закінчення *-en* множини іменників у німецькій мові).

За моделлю *префікс + Adj = Adj* утворений неологізм *ultrafein*. Цим словом називають мікроелементи відпрацьованих газів дизельних двигунів, які є надзвичайно шкідливими передусім для органів дихальної системи людини. У словниковій статті читаємо: *Forscher wie Schulz haben gerade die **ultrafeinen** Stäube im Blick, die in Blutbahn und Organe gelangen können.* (Die Welt vom 06.05.2005).

Тільки один неологізм із сфери медицини, який утворений з агентивним суфіксом *-er* за моделлю *Subs + er = Subs*, знайдений у названому словнику. Це нове слово *Chroniker*, яким називають пацієнта (людину) із задовоною, часто невиліковною хворобою. Таке визначення підтверджується контекстом: *Die Zahl der **Chroniker** wird insgesamt auf bis zu acht millionen geschätzt, immerhin rund zehn Prozent der Bevölkerung; unter der älteren Jahrgängen liegt der Prozentsatz selbstverständlich höher.* (Die Welt vom 06.06.2005).

Переважає більшість неологізмів (135 одиниць) є двох-, трьох- і навіть чотирьохосновними композитами. З них двохосновних 76 одиниць побудовані за моделлю *Subs + Subs = Subs*. Так, приміром, неологізм *Behandlungsprogramm* означає спеціально розроблену розширену програму лікування пацієнтів із хронічними захворюваннями в різних лікувальних установах: *Die Barmer Ersatzkasse will versicherte mit einem Rabatt belohnen, die sich für ein **Behandlungsprogramm** einschreiben, das zu gesundheitsbewusstem Verhalten motiviert.* (Der Tagesspiegel vom 25.02.2003).

Порівняно незначна кількість двохосновних композитів утворена із другою основою *test* (*Drogentest, Haartest, Medikamententest, Schnelltest*). Значення таких неологізмів достатньо прозоре і легко виводиться із суми двох поєднаних основ, приміром: *Es sei allerdings unwahrscheinlich, dass der **Haartest** bereits nach einer einmaligen Drogeneinnahme positive ausfalle, sagte der Hamburger Gerichtmediziner Klaus Püschel.* (Berliner Zeitung vom 19.02.2002). Зазначимо однак, що водночас із неологізмом *Haartest* у німецькій мові вживаються ще два його синоніми – *Haaranalyse* та *Haarprobe*, значення яких також проілюстроване в контекстах: *Schill hatte vor einer Woche eine **Haarprobe** am Münchner Institut abgegeben, um den gegen ihn erhobenen Kokain-Verdacht zu entkräften.* (Rhein-Necker Zeitung vom 18.02.2002).

Серед двохосновних композитів слід звернути увагу на нове англо-німецьке запозичення *Babyklappe (Baby-Klappe)*, яке було зафіксоване спочатку у словнику *Neuer Wortschatz* (2004), а пізніше у *Deutsches Neologismenwörterbuch* (2007). Цим словом називають спеціально обладнану утеплену упаковку (пристосування) для немовлят-знайд (підкидьків), від яких з різних причин відмовились матері. Досить красномовні контексти полегшують розуміння значення цього неологізма: *Die **Babyklappe** sieht aus wie einüberdimensionierter Briefkasten. Wenn ein Neugeborenes durch den Schlitz geworfen wird und auf der anderen Seite im beheizten Kinderbett landet, klingelt beim Bereitschaftsdienst des Vereins "SterniPark" das Handy.* (Berliner Zeitung vom 13.03. 2000); *Dort wurde im März 2000 die bundesweit erste **Babyklappe** eröffnet, nachdem 1999 zwei Neugeborene in den Müll geworfen worden sind.* (Berliner Zeitung vom 09.02.2001).

Подібна структура і в двохосновному композиті *Aidsbekämpfung (AIDSbekämpfung)*. Однак, в цьому випадку першою основою є відома в англійській мові абревіатура *AIDS* словосполучення *Acquired Immune Deficiency Syndrome* (синдром набутого імунodefіциту): *When the (T cell) count dips below 200, one of three drugs can prevent Pneumocystis carinii pneumonia, a defining condition of full-blown AIDS.* (US News & World Report, May 10, 1993). Цим неологізмом в німецькій мові позначають планомірну систему профілактичних заходів, спрямованих проти виникнення і поширення хвороби СНІД: *Chirac hatte im Januar beim Weltwirtschaftsforum in Davos eine weltweite Steuer auf internationale Finanzgeschäfte vorgeschlagen, die der **Aids-Bekämpfung** und Afrika zugute kommen soolte.* (Tagesspiegel vom 02.06.2005).

Неологізми *Legionärskrankheit*, та *Legionellose* є німецькими еквівалентами порівняно нового англійського медичного терміна *legionellosis* або ж словосполучення *legionnaires' disease*. Цим словом називають "хворобу легіонерів" – гостру бактеріальну пневмонію (часто фатальне запалення легень), яка супроводжується ознобом, лихоманкою, абдомінальними болями та закупоркою легень. Нагадаємо доречно, що цей термін зафіксований в англійському мовленні ще у вісімдесятих роках минулого століття. У англійських виданнях читаємо: *Although **legionellosis** affects 125,000 persons in the United States annually, early diagnosis of this life-threatening pneumonia is not possible unless physicians take biopsy samples...* (Science News, June 6, 1981). А в німецькомовних джерелах

знаходимо наведені неологізми значно пізніше: *Das Bettenhaus , in dem im Januar und im Juli zwölf Menschen an der Legionellose erkrankten und mittlerweile drei verstarben, war im Nowember 2002 bezogen worden.* (Der Tagesspiegel. 24.08.2003); *Atmet man etwa beim Duschen mit Legionellen belasteten feinen Wassernebel ein, können sie eine lebensbedrohende Lungenentzündung, die so genannte Legionärskrankheit, auslösen.* (Berliner Zeitung vom 14.07.2004).

Малопродуктивною виявилась модель Subs + Adj = Adj (2 слова) *ärztespezifisch* та *arztspezifisch*. Ці новостворені прикметники вказують на специфічну особливість тарифного договору стосовно оплати праці лікарів та інших спеціалістів-медиків, які працюють в системі охорони здоров'я населення: *Die Mediziner verlangen eim um 30 Prozent höheres gehalt und einen ärztespezifischen Tarifvertrag.* (Tagesschau vom 24.04.2006); *Mit dem Ausstand wollten die Ärzte die Vereinigung Kommunalen Arbeitsgeber (VKA) zu Verhandlungen über einen arztspezifischen Tarifvertrag bewegen.* (Tagesschau vom 13.12.2005).

Тільки один неологізм утворений за моделлю Adj + Subs = Adj. Слово *hochpathogen* вживається для номінації особливо небезпечної властивості, якості збудника вірусного інфекційного захворювання, так званого «пташиного грипу». Власне, саме таке значення витікає із прикладу вживання цього слова в контексті: *Der hochpathogene H5N1-Erreger wude bei einem toten Höckerschwam nachgewiesen, der nahe der Ortschaft Potthagen gefunden wurde.* (Der Tagesspiegel vom 26.02.2006).

За моделлю Adj + Subs = Subs також створений один неологізм - *Feinstaub*. Цим словом, як і неологізмом *ultrafein*, спеціалісти також називають найдрібніші (величиною менш ніж 10 мікрометрів) мікрочастинки відпрацьованих промислових і автотранспортних газів, які згубно впливають на організм людини, а тому є вкрай небезпечні. Вчені наводять сумні цифри з приводу дії названих мікроелементів: *Experten schätzen, daß bundesweit 65 000 menschen wegen Feinstaub vorzeitig sterben.* (Die Welt vom 14.03.2005).

До двохосновних композитів відноситься і неологізм *Impfdosis* (*Impfung* + *Dosis*) з усіченою другою частиною першого слова (у виді апокопи), який означає – доза щеплення: *In Deutschland dagegen stünden für die diesjährige Influenza-Season rund 20 Millionen Impfdosen bereit, betonte eine Sprecherin des Paul-Ehlich-Instituts in Langen.* (Tagesschau vom 22.10.2004).

Нових стійких словосполучень, які відносяться до сфери медицини, тільки два. Привертає увагу насамперед словосполучення, яке існує в двох варіантах написання *Lungenkrankheit Sars* (*Lungenkrankheit SARS*), котре використовується для номінації інфекційного захворювання пневмонічного типу. Таке захворювання супроводжується важкими, часто навіть летальними наслідками і великими фінансовими затратами на лікування: *Die Lungenkrankheit SARS habe Schäden in Höhe von 30 Milliarden us-Dollar verursacht.* (Handelsblatt vom 19.10.2005).

В цьому неологізмі спостерігається поєднання німецького слова з англійським акронімом SARS від фрази *severe acute respiratory syndrome*. І в англійських джерелах також знаходимо два варіанти написання цього акроніма (*Sars*, *SARS*): *The mystery virus known as Sars flew to Toronto late in February inside the lungs of a 78-year-old woman who had stayed at the same Hong Cong hotel as a sick doctor from Guangdong, China. She died of severe acute respiratory syndrome on 5 March, but not before infecting four other members of her family.* (The Guardian, Apr. 7, 2003); *All countries are probably now going to be SARS-free within the next two to three weeks.* (Time, July 7, 2003). Більше того, в англійській мові цей акронім функціонує і як нове дієслово, наприклад: *For the first couple of weeks, all meetings were canceled. The new verb around the hospital is SARSed, as in: "Oh that meeting isn't happening. It got SARSed."* (The New York Times, April 27, 2003).

В німецькій мові цей акронім теж виявився активним в утворенні таких неологізмів, як *Sars-Epidemie*, *Sars-Erreger*, *Sars-Fall*, *Sars-Patient*, *Sars-Virus*.

У контексті це виглядає так: *Der Sars-Erreger gehört zwar zu den Coronaviren, ist aber mit den bekannten Erregern dieser Virusgruppe nur entfernt verwandt.* (Der Tagesspiegel vom 18.04.2003).

Другим стійким словосполученням, яке утворене за моделлю Adj + Subs, є *künstliche Ernährung*. Цим словосполученням позначають спосіб годування пацієнтів за допомогою інфузії (примусового вливання) чи з використанням спеціального зонда, у тих випадках, коли вони неспроможні самостійно їсти: *In den vergangenen Jahren war die künstliche Ernährung Schiavos bereits zwei Mal eingestellt und wieder aufgenommen worden.* (Frankfurter Rundschau vom 01.04.2005).

Трьохосновні неологізми (36 одиниць) утворені за моделлю Subs + Subs + Subs = Subs. Наприклад, терміном *Landeskrankenhaus* називається приватизована лікувальна установа (шпиталь), яка знаходиться під опікою місцевої адміністрації певного регіону (федеральної землі – *Bundesland*):

Niedersachsen schreibt acht Landeskrankenhäuser im kommenden Monat europaweit zum Verkauf aus. (Die Welt vom 27.04.2006).

Чотирьохосновним композитом є тільки один неологізм *Arzneimittelsparpaket* (*Arzneimittel-Sparpaket*), який означає узаконене регламентування безпечного вживання ліків: *Der Bundestag hat mit den Stimmen der Regierungsfractionen das umstrittene Arzneimittel-Sparpaket beschlossen.* (Frankfurter Rundschau vom 18.02.2006).

Запозиченням і семантичним неологізмом одночасно є неологізм *adult*, який у німецькій мові набув дещо іншого значення в контексті нової медичної лексики. Якщо в англійській мові у словнику неологізмів Барнхарта (третє видання) значення прикметника *adult* виглядає так: *...of or dealing with sexual or erotic subjects* (Barnhart 1990), то в лексикографічному джерелі німецької мови читаємо: *adult – erwachsen, geschlechtsreif; hier (Gesundheit)im Zusammenhang mit Stammzellenh.* Щойно з'явившись у мовленні і мові, цей неологізм вже достатньо асимілювався в граматичному відношенні. Про це свідчить його закінчення, яке є результатом узгодження прикметника з іменником у роді, числі та відмінку: *Wissenschaftlich gab es keinen Durchbruch; noch immer ist nicht bewiesen, dass sich embryonale Stammzellen besser für Therapien eignen als adulte Stammzellen.* (Berliner Zeitung vom 21.08.2004).

З американського варіанта англійської мови запозичене і слово *Wellness*, яке набуло нового значення в німецькій мові: *Ganzheitliches Gesundheitskonzept insbesondere zur Steigerung des Wohlbefindens.* (Deutsches Neologismenwörterbuch...). Саме з цим неологізмом утворені нові двохосновні композити *Wellnesscenter*, *Wellnesshotel*, *Wellnesswochenende*, які підтверджують факт входження цього слова в систему синтагматики німецької мови та його словотвірний потенціал, оскільки він є словотворчим елементом композитів. Обмежимось двома прикладами вживання цього неологізму в контекстах: *Wellness ist eben ein Kind der Globalisierung – aus allen Kulturkreisen werden wohlklingende Wohlfühlangebote gemixt.* (Süddeutsche Zeitung vom 10.12.2002); *Für etwa 50 Millionen Euro entsteht zur Zeit außer den mit Reet gedeckten Reihenhäusern ein 27-Loch-Golfplatz mit Wellness-Hotel.* (Die Welt vom 19.04.2006).

Незважаючи на те, що нові назви медичних препаратів з'являються практично щоденно, зареєстрованими у досліджуваному словнику є лише два: *Salbutamol* та *Botox*. В англомовних джерелах знаходимо іншу назву сальбутамолу – *albuterol*. Хімічна формула його - C₁₃ H₂₁ NO₃. Застосовується сальбутамол в різних лікарських формах, як в таблетках, так і в аерозолі в якості бронхорозширювальної речовини - в першу чергу для проведення інгаляцій при бронхіальній астмі та інших захворюваннях бронхів. У словнику Merriam-Webster's Medical Dictionary цей неологізм був зареєстрований в 1996 році. Значення цього препарату однакове і в англомовних джерелах, і в німецькомовних: *Arzneimittel gegen Asthma und bronchiale Erkrankungen.*

Цікавим з точки зору словотвору є неологізм *Botox*. Він спочатку з'явився в американському варіанті англійської мови як результат зрощення слів *botulinum* + *toxin* і застосовувався в стійкому словосполученні *Botox party*. Саме так називають вечірки, під час яких серед присутніх проводяться нескладні, елементарні косметичні операції, особливо ті, які пов'язані із зменшенням зморшок на обличчі: *The F.D.A.'s blessing made 2002 the year of the Botox party — that sui generis clinical setting where your hostess serves smoked salmon to a few choice guests in need of wrinkle zapping and your doctor brings the syringes, giving new meaning to doing shots at happy hour. The Botox party quickly went public, with weekend spa packages at Vegas casinos and radio hosts treating the first 10 lucky callers to gratis injections at the mall. Happy Botoxers are plastering the Internet with party photos for all to see, like "Jeff and Anna's Botox party at the Lobster Ranch with Dr. George Toledo." There's Dr. George, giving Jeff one right between the eyes, and Anna dabbing him with cotton gauze, and finally a group shot of 10 partiers, all beaming. The Botox party began as a way to save money —botulinum toxin type A has a short shelf life, and buying it in bulk cuts costs for each user—but it has become much more.* (The New York Times, December 15, 2002).

В німецькій мові цей неологізм вживається самостійно (без другого компонента стійкого словосполучення) із визначенням *Nervengift, das die Muskeln lähmt*, що підтверджується і контекстом: *Was tun Menschen nicht alles, um zu kaschieren, dass sie längst jenseits der 50 sind? Da wird geliftet, eigenes Fett injiziert, Botox gespritzt.* (Der Spiegel vom 01.10.2005).

І нарешті неологізм *Acrylamid*, яким називають канцерогенну речовину, хімічна формула якої C₃H₅NO. Ця надзвичайно шкідлива для людського організму речовина була відкрита в квітні 2002 року шведськими вченими. Вони виявили загрозову для здоров'я людини кількість цієї речовини в стравах з надмірним вмістом крохмалю. Як нам видається, визначення змісту цього нового слова

більш ніж красномовне: *Krebserrregende Substanz, die bei Überhitzung von Stärke entstehen kann*. Контекст лише підтверджує таке визначення у словниковій статті: *Seit Jahrtausenden in Lebensmitteln verboten, führte Acrylamid bis zu seiner Entdeckung im Jahr 2002 ein unbeachtetes Dasein*. (Westdeutsche Allgemeine Zeitung vom 07.06.2005).

Підсумовуючи результати проведеного дослідження нової медичної лексики в німецькій мові, можна зробити такі попередні висновки: необхідність номінації нових реалій, пов'язаних з виникненням нових антропо- і техногенних видів захворювань, постійне і систематичне удосконалення методів і способів лікування, розробка найновіших зразків медичного устаткування, ліків та науковий прогрес в медичній практиці взагалі є тими соціальними чинниками, які є постійними стимуляторами і невичерпним джерелом поповнення німецької мови і мовлення неологізмами сфери медицини та охорони здоров'я; найпродуктивнішими способами збагачення медичної лексики виявились слова-композиції; малопродуктивними способами утворення нової медичної лексики в німецькій мові є запозичення, імпліцитна деривація та скорочення. Продовження даного дослідження може здійснюватись в плані розгляду продуктивності та відтворюваності інших окрім названих словотвірних моделей в німецькій мові та аналізу таких явищ, як детермінологізація, стилістично знижена нова медична лексика в контексті поповнення нової медичної лексики і фразеології.

Література

- Зацний Ю.А., Янков А. В. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: англо-український словник. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 360с. Зацний Ю.А., Янков А. В. Нова розмовна лексика і фразеологія: англо-український словник. – Вінниця: Нова книга, 2010. – 224с. Кирилюк М.А. Інновації в лексиці німецької мови початку XXI ст. //Наукові записки. Серія: філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград, 2010. – Вип. 89(3). – С.53 – 57. Маценко О.В. Неологізми та okazіоналізми в німецькій мові та мовленні (1999-2010 pp.) : Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Херсон, 2011. – 20 с. Озуй О.Д. Лексикологія німецької мови. Lexikologie der deutschen Sprache; Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Вінниця: Нова Книга, 2003. – 416 с. Янков А.В. Соціально-політичні неологізми та okazіоналізми в американському варіанті англійської мови: структура-семантика-функціонування: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Львів, 2004. – 20 с. Barnhart Robert K. The Third Barnhart Dictionary of New English. The H.W. Wilson Company. – 1990. 565 p. *Deutsches Neologismenwörterbuch*. Neue Wörter und Wortbedeutungen in der Gegenwartssprache. Herausgegeben von Uwe Quasthoff unter Mitarbeit von Sandra Liebold, Nancy Taubert, Tanja Wolf, Walter de Gruyter. – Berlin. New York. – 2007.- 690 S. *Neuer Wortschatz: Neologismen der 90er Jahre im Deutschen* von Dieter Herberg, Michael Kinne, Doris Steffens. Walter de Gruyter. Berlin. New York. 2004. – 393 S.